

Zbraně na principu elektrického šoku

*Výňatek z 20. všeobecné zprávy CPT,
publikované v roce 2010*

Úvodní poznámky

65. Výbor CPT se v navštívených zemích stále častěji setkává s tím, že policisté a další příslušníci donucovacích orgánů¹ jsou vybaveni zbraněmi na principu elektrického šoku² a výbor je zaznamenal i na místech, kde jsou osoby zadržovány (zejména ve věznicích). Zbraně na tomto principu existují různé typy, od elektrických obušků a jiných ručních zbraní vyžadujících přímý kontakt s osobou, která má být jejich cílem, až po zbraně schopné vystřelovat projektily podobné šípům, které dají elektrický šok osobě nacházející se v určité vzdálenosti.

66. Používání zbraní na principu elektrického šoku příslušníky policie a dalšími úředními osobami je kontroverzní téma. Rozdílné názory se týkají jak konkrétních okolností, za jakých může být jejich používání ospravedlnitelné, tak i možných negativních účinků těchto zbraní na zdraví. Je rovněž skutečností, že samotná povaha zbraní na principu elektrického šoku vytváří možnost jejich zneužití. Výbor CPT při několika příležitostech získal věrohodné důkazy o tom, že tyto zbraně byly použity při závažných případech špatného zacházení s osobami zbavenými osobní svobody, Výbor se také často setkal s tvrzením, že osobám zbaveným osobní svobody bylo použitím zbraní tohoto typu vyhrožováno.

67. Výbor CPT se otázce zbraní na principu elektrického šoku věnoval již dříve v několika zprávách ze svých návštěv. V následujícím textu výbor upozorňuje na postoje, které zaujal, a poukazuje na některé znepokojující skutečnosti. Výbor by k této části své všeobecné zprávy uvítal připomínky, které by mu pomohly rozvinout standardy k této složité problematice.

Obecné zásady

68. Výbor CPT chápe přání vnitrostátních orgánů vybavit příslušníky policie prostředky, které jim umožňují lépe odstupňovat reakci na nebezpečné situace, kterým čelí. Nelze pochybovat o tom, že vybavení zbraněmi s menším nebezpečím způsobení smrti, jako jsou zbraně na principu elektrického šoku, umožní v některých případech vyhnout se použití střelných zbraní. Zbraně na principu elektrického šoku však mohou způsobit silnou bolest, a jak již bylo uvedeno, jsou zneužitelné. Proto by každému rozhodnutí vybavit příslušníky policie a další úřední osoby zbraněmi na principu elektrického šoku měla předcházet podrobná diskuse na úrovni výkonných i zákonodárných orgánů státu. Kritéria pro přidělení těchto zbraní by měla být stanovena zákonem a blíže upřesněna ve zvláštních předpisech.

¹ Angl. *law enforcement officials*

² Angl. *electrical discharge weapons*. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, označuje tyto zbraně pojmem elektrické dočasně zneschopňujícími prostředky.

69. Výbor CPT zastává názor, že používání zbraní na principu elektrického šoku by se mělo řídit zásadou nezbytnosti, subsidiarity, přiměřenosti, včasného varování (tam, kde je to možné) a nutné opatrnosti. Tyto zásady mimo jiné znamenají, že úřední osoby, které jsou těmito zbraněmi vybaveny, musí k jejich používání absolvovat odpovídající výcvik. Pravidla pro používání zbraní na principu elektrického šoku schopných vystřelovat projektily by měla přímo vycházet z pravidel platných pro používání střelných zbraní.

70. Podle názoru výboru CPT by se použití zbraní na principu elektrického šoku mělo omezit na situace, ve kterých existuje reálné a bezprostřední ohrožení života nebo nebezpečí vážného zranění. Je nepřijatelné uchýlit se k použití těchto zbraní pouze s cílem dosáhnout splnění nějakého příkazu. Použití těchto zbraní by navíc mělo být povoleno jen tehdy, když mírnější donucovací metody (vyjednávání a přesvědčování, hmaty a chvaty atd.) buď selhaly, nebo je nelze použít, a když jsou jedinou možnou alternativou k jiným metodám, které by znamenaly větší riziko zranění nebo smrti.

Uplatňování těchto zásad v konkrétních situacích

71. Při uplatňování těchto zásad v konkrétních situacích se výbor CPT například jednoznačně postavil proti tomu, aby byli zbraněmi na principu elektrického šoku vybaveni příslušníci útvarů odpovědných za vyhoštění zadržovaných migrantů. Výbor stejně tak vyjádřil velké výhrady k používání zbraní na principu elektrického šoku v prostředí věznic (a ještě důrazněji se vyjádřil proti používání těchto zbraní v uzavřených psychiatrických odděleních). V takovém zabezpečeném prostředí by použití zbraní na principu elektrického šoku mohly odůvodnit jen velmi výjimečné okolnosti (jako je například vzetí rukojmí), a i to jen za splnění přísné podmínky, že tyto zbraně používá pouze speciálně vycvičený personál. Vůbec by nemělo přicházet v úvahu, aby byl personál přicházející do přímého kontaktu s vězni nebo osobami zadržovanými na jakémkoli jiném místě standardně vybaven zbraněmi na tomto principu v jakékoli formě.

72. Zbraně na principu elektrického šoku se ve stále větší míře používají při zatýkání a byly medializovány případy, kdy byly v této situaci zneužity (například, když se opakovaně aplikovaly elektrické šoky osobám ležícím na zemi). Použití zbraní na principu elektrického šoku v takových situacích je zjevně zapotřebí přísně vymezit. Výbor CPT zjistil, že v některých zemích existuje úprava, podle které příslušníci policie mohou tyto zbraně použít tehdy, když čelí násilí nebo pohrůžce násilím takového stupně, který odůvodňuje, aby na svou ochranu nebo pro ochranu jiných použili sílu; takové pokyny jsou však natolik široké, že otevírají prostor pro nepřiměřenou reakci. Pokud by se zbraně na principu elektrického šoku postupně staly pro příslušníky policie zbraní první volby pokaždé, když se setkají s odporem při zatýkání, mohlo by to zásadně negativně ovlivnit pohled veřejnosti na policii.

73. Vzhledem k mezím svého mandátu se výbor CPT zdráhá zaujmout jednoznačné stanovisko k používání zbraní na principu elektrického šoku při zásazích k udržení nebo obnovení veřejného pořádku (například při demonstracích). S ohledem na zásady uvedené v bodě 70 však lze použití zbraní na principu elektrického šoku při těchto zásazích považovat za nepřiměřené, pokud neexistuje reálné a bezprostřední ohrožení života nebo nebezpečí vážného zranění. Příslušníci policie v těchto případech mají (nebo by měli mít) k dispozici jiné možnosti ochrany a postupu, speciálně uzpůsobené úkolům, které plní. Stojí za zmínku, že jejich použití při zásazích během demonstrací některé policejní síly v Evropě vyloučily.

74. Zvláštní pozornost by měla být věnována páskům způsobujícím elektrický šok (angl. *stun belts*) a podobným prostředkům. Výbor CPT dal jasně najevo svůj odmítavý postoj k používání prostředků tohoto druhu pro zajištění kontroly nad pohybem zadržovaných osob, ať už uvnitř nebo mimo místo, kde se nacházejí osoby zbavené svobody. Tyto prostředky jsou podle názoru výboru už svou samotnou podstatou pro osobu, která je jim podrobena, ponižující a prostor pro jejich zneužití je mimořádně velký. Při přesunech zadržovaných osob je možné a nutné najít alternativní způsoby zajištění bezpečnosti.

Pokyny a školení

75. Když je přijato rozhodnutí o vybavení příslušníků policie zbraněmi na principu elektrického šoku, zodpovědné orgány musí zajistit rozšíření podrobných pokynů v rámci sil, které tyto zbraně budou mít k dispozici. Dále je třeba cíleně vybrat příslušníky, kteří je mohou používat - s přihlédnutím k jejich odolnosti vůči stresu a schopnosti úsudku - a zajistit jim náležitý výcvik. Rovněž by měl být zaveden průběžný výcvikový program spolu s pravidelným přezkušováním (viz také bod 80).

Technické aspekty

76. Stejně jako u jiných typů zbraní, by měly i zbraně na principu elektrického šoku projít před svým uvedením do provozu technickým schvalovacím procesem. Tento proces by měl zajistit zejména to, aby počet, trvání a intenzita elektrických výbojů byly omezeny na bezpečnou úroveň. Výbor CPT je informován o případech, kdy osoby zbavené svobody byly vystaveny několika elektrickým výbojům v rychlém sledu; takovéto excesivní a zbytečné použití síly lze rozhodně označit za špatné zacházení. Kromě toho by měla být přijata opatření zajišťující pravidelnou údržbu nebo servis.

77. Zbraň na principu elektrického šoku by měla být vybavena zařízením (obvykle jím bývá paměťový čip), které zaznamenává různé informace pro kontrolu způsobu použití zbraně (například přesný čas použití; počet, délka a intenzita elektrických výbojů atd.). Příslušné orgány by měly v přiměřených intervalech systematicky sledovat informace uložené na těchto čipech (alespoň jednou za tři měsíce). Kromě toho by tyto zbraně měly být vybaveny vestavěným laserovým zaměřovačem a videozáznamovým zařízením umožňujícím bezpečné zamíření a zaznamenání okolností jejich použití.

78. Zbraně na principu elektrického šoku přidělované příslušníkům policie je obvykle možné používat různými způsoby, zejména v režimu "střelba" a "kontakt" (přímý kontakt s tělem). V režimu "střelba" zbraň vystřeluje projektily, které se zachytí na osobě nacházející se v malé vzdálenosti, a generuje elektrický výboj. V převážné většině případů tento výboj způsobí kontrakce svalů a navodí dočasné ochrnutí, v důsledku čehož osoba spadne na zem. Naproti tomu při použití režimu "kontakt" vytvářejí elektrody na konci zbraně elektrický oblouk a při kontaktu se zasaženou osobou způsobí tyto elektrody velmi intenzivní lokalizovanou bolest, přičemž může dojít i k popálení kůže. Výbor CPT má silné výhrady k druhému způsobu použití. Řádně vycvičení příslušníci policie mají bezpochyby k dispozici mnohé jiné techniky použitelné v případě fyzického kontaktu s osobou, kterou je třeba ovládnout.

Zdravotní aspekty

79. Možné účinky zbraní na principu elektrického šoku na fyzické a duševní zdraví osob, proti nimž jsou použity, jsou předmětem rozsáhlých sporů. Debaty zčásti podnítily případy úmrtí krátce po zasažení těmito zbraněmi. Ačkoli výzkum v této oblasti zatím nepřinesl jednoznačné výsledky, nelze pochybovat o tom, že použití zbraní na principu elektrického šoku představuje konkrétní zdravotní rizika, jako je například možnost zranění při pádu po zasažení projektilem, nebo popáleniny při déletrvajícím působení takové zbraně v režimu „kontakt“. Vzhledem k tomu, že neproběhl důkladný výzkum možných účinků zbraní na principu elektrického šoku na obzvláště zranitelné osoby (např. starší osoby, těhotné ženy, malé děti, osoby trpící srdeční poruchou), je podle názoru výboru CPT nutné se použití těchto zbraní proti těmto osobám v každém případě vyhnout. Použití zbraní na principu elektrického šoku proti osobám ve stavu deliria nebo pod

vlivem omamných látek je dalším citlivým tématem; osoby, které se nacházejí v takovém duševním stavu, nemusí pochopit význam předběžného varování, že se proti nim použije zbraň, a mohli by se za těchto okolností naopak ještě více rozrušit. Úmrtí při zatýkání se připisují právě zdravotnímu stavu zatýkaných osob, zvláště pokud se použijí zbraně na principu elektrického šoku. Proto je nutná zvýšená opatrnost a použití zbraní na tomto principu je nutné se vyhýbat nejen v podobných případech, ale i obecně v každé situaci, kdy mohou zvýšit riziko úmrtí nebo zranění.

80. Součástí výcviku příslušníků, kterým se vydávají zbraně na principu elektrického šoku, by měly být informace o tom, kdy je nevhodné je použít ze zdravotních důvodů a pokyny týkající se poskytování první pomoci (v případě pádu, popálenin, zranění způsobených projektily, srdečních poruch, poruch vědomí atd.). Dále je třeba hned po získání kontroly nad osobou, proti níž byla tato zbraň použita, tuto osobu informovat, že zbraň má pouze dočasný účinek.

81. Výbor CPT zastává názor, že každou osobu, proti které byla tato zbraň použita, by měl prohlédnout lékař a v případě potřeby by měla být dopravena do nemocnice. Lékaři a záchranná služba by měli být seznámeni s možnými účinky použití těchto zbraní na člověka a s vhodnými způsoby léčby, pokud jde o fyzické i duševní zdraví. Kromě toho by se dotčeným osobám (na žádost také/nebo jejich advokátovi) mělo vystavit lékařské potvrzení.

Postup po zásahu

82. Po každém použití zbraní na principu elektrického šoku je třeba provést s příslušníkem policie, který tuto zbraň použil, rozbor. O zásahu by se dále mělo podat podrobné hlášení nadřízenému orgánu. V hlášení by měly být uvedeny přesné okolnosti, které měly založit oprávněnost použití této zbraně, způsob jejího použití, jakož i veškeré další relevantní informace (přítomnost svědků, zda byly k dispozici jiné zbraně, lékařské ošetření poskytnuté zasažené osobě atd.). K hlášení by se měly připojit i technické informace zaznamenané na paměťovém čipu a videozáznam o použití zbraně.

83. Tento interní postup by měl být doplněn o vnější monitorovací postup. Ten by mohl zahrnovat systematické informování - v pravidelných intervalech - nezávislého orgánu odpovědného za dohled nad policií o všech případech použití zbraní na principu elektrického šoku.

84. Kdykoliv vyjde najevo, že použití zbraně na principu elektrického šoku nemuselo být v souladu s příslušnými zákony a předpisy, je třeba zahájit odpovídající vyšetřování (disciplinární nebo trestní).